

nikálnych variantov *ocot* – *ocet* alebo percentuálny výskyt prípadov asibilácie v skupine obyvateľov pracujúcich v priemysle vo vzťahu k výskytu asibilácie v skupine obyvateľov pracujúcich vo sfére komunálnych služieb, v administratívne a zdravotníctve a pod

3 Kvalitatívne najhodnotnejšie, no zároveň najzložitejšie je spracovanie kombinácií údajov z najmenej troch a viacerých položiek. Môžeme napr. zisťovať a zobrazovať súvislosti medzi vekom respondentov, miestom ich narodenia, miestom súčasného trvalého pobytu a výskytom slabičného *r*, *l*, podobne môžeme spracovať súvislosti medzi rodiskom rodičov respondenta, jeho súčasným bydliskom, rodiskom manželky a výskytom asibilácie a pod

Počítačové spracovanie jazykových dát v kombinácii s jednotlivými základnými aspektmi ponúka značné (často netušené) možnosti analýzy so ziskom neraz zaujímavých výsledkov. Komplexnejší pohľad na túto problematiku a konkrétne výsledky ukazuje práca o jazykovej situácii v Rajci

Záver

Naznačené postupy kombinácie klasických nářečových výskumov s niektorými metódami sociolingvistiky ukazujú len malý výsek možnosti spolupráce a užitočnosti prepojenia výskumných metód oboch vedných disciplín

Je v rukách dialektológov a sociolingvistov, ako dokážu nielen odhaliť, ale aj primerane využiť ďalšie možnosti spolupráce pri nárôčnom a mnohoaspektovom skúmaní súčasného jazyka

Literatura

SMATANA, M. Špecifika jazykovej situácie v nářečovej oblasti Rajca (teoreticko-metodologická inštrukcia) Slovenská reč, 4, 1990, s. 213-221

ŠVEJČEK, A. D. – NIKOLSKIJ, L. B. Úvod do sociolingvistiky. Preložil J. Kraus. Praha, Svoboda 1983. 242 s.

K nářeční nivelizaci

Stanislava Kloferová

Ústav pro jazyk český ČSAV, Brno

Zkoumání tendencí, které se uplatňují při utváření běžné mluvy, je jedním z okruhu otázek, jimiž se v současné době zabývá dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český ČSAV v Brně. Vedle prací na Českém jazykovém atlase, zaměřeném především na zpracování nejstaršího zřetelného stavu nářečí českého národního jazyka, zabývá se náš kolektiv i otázkami soudobých nivelizačních procesů v tradičních teritoriálních dialektech a tendencemi, které se při tomto vývoji objevují. Mnohé vývojové rysy tradičních nářečí a šířeji i nespisovného vyjadřování vůbec dokládá už sám materiál

zmíněného Českého jazykového atlasu. Do husté sítě vybraných venkovských obcí jsou sem totiž začleněna vnitrozemská a pohraniční města, která odrážejí již novější vývojový stupeň ve sféře neveřejného, běžného vyjadřování. Jazyková problematika je v nich ve srovnání se situací na venkově značně složitější, neboť tu dochází k velkému pohybu obyvatelstva, a tudíž i tendence unifikace se projevují s daleko výraznější intenzitou. Český jazykový atlas však nepostihuje jazykovou situaci ve venkovských lokalitách tzv. pohraničí osídleného různonářečným obyvatelstvem po ukončení druhé světové války. Není třeba zdůrazňovat, že jazyková situace na těchto územích nám poskytuje obraz jiného typu vývoje jazyka. Protože zde živa nářeční tradice v širším, mimorodinném okruhu mluvčích prakticky neexistuje, neuplatňují se uze oblastně vymezené tradiční složky jako produktivní při formování běžné mluvy.

Náš příspěvek předkládá výsledky terenního výzkumu, který byl uskutečněn v letech 1985-1989 ve dvanácti lokalitách severomoravské pohraniční oblasti. Zkoumání bylo zaměřeno na rovinu morfologickou, případně hlaskoslovnou, jeho jádrem byl úzus generace nejmladší, děti ve stáří 13-14 let, jejichž jazykové povědomí považujeme za již dostatečně pevné a ustálené, aby se mohlo stát předmětem soustavného zkoumání. Je třeba poznamenat, že jazyková situace ve zdejší oblasti je považována za nejkomplikovanější v rámci českého jazykového území. Tento region byl totiž nově osídlen obyvatelstvem nejrůznějších etnických skupin. Setkávali se zde mluvčí z oblastí českých, moravských, slezských, ale též osídlenci ze Slovenska, reemigranti z Rumunska a Volyně, obyvatelé původu řeckého, makedonského, rómského atp.

Běžná mluva zkoumané generační vrstvy v severomoravském pohraničí má v rovině hlaskoslovné, ale zejména tvaroslovné své vlastní osobité rysy. Její specifikum je určeno několika okolnostmi, které se na jejím utváření podílejí. V prvé řadě je to neexistence společného dialektického podloží, jež je v oblastech s tradičním teritoriálním dialektem základnou, z níž se vývojový proces běžné mluvy odvíjí působením nadnářečních nivelizačních tendencí. Tato jednotná báze se ze stejných důvodů neměla možnost (ani naděje) zformovat u střední generace, tj. rodičů našich informátorů. V této různorodosti mnoha spolupůsobících nářečních útvarů jako reprezentantů příznakového – a tudíž neprestížního (protože nápadného) – běžného vyjadřování v každodenní neveřejné komunikaci a v existenci nadřazeného (protože nenářečního) spisovného jazyka, který díky svému prestižnímu postavení představuje bázi pro různonářeční mluvčí nejvíce přijatelnou, vidíme příčinu, proč nenacházejí v běžné mluvě mlade generace ve zkoumané pohraniční oblasti uplatnění některé interdialektické jevy vlastní tradičním nářečním oblastem (např. morfy *-ám*, *-ách* u typů *níže* a *kost*).

Při sledování vývojových tendencí, které jsou pro mluvu v severomoravském pohraničí typické, nelze přirozeně oddělit vývojové rysy vlastní i jiným útvarům národního jazyka, a to jak útvaru spisovného (včetně jeho hovorové variety), tak útvarů nespisovných. K nespisovným útvarům náleží vedle vycho-